

Атак – Боржавське

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

к.б.н. Богдан Проць (Державний природознавчий музей НАН України, Світовий фонд охорони природи (WWF), вул. Театральна, 18, м.Львів, Україна, 79008, тел.:+38-067-3533813, E-mail: bohdan.prots@gmail.com);

к.г.н. Іван Круглов (Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка, 41, м.Львів, Україна, 79000, тел.:+38 032 2754999, E-mail: ikruhlov@gmail.com),

к.б.н. Андрій Бокотей (Державний природознавчий музей НАН України, вул.Театральна, 18, м.Львів, Україна, 79008, тел.:+38-067-7125741, E-mail: bokotey.a@gmail.com);

к.б.н. Володимир Різун (Державний природознавчий музей НАН України, вул.Театральна, 18, м.Львів, Україна, 79008, тел.:+38-067-7675023, E-mail: rizunv@ukr.net),

к.б.н. Андрій-Тарас Башта (Інститут екології Карпат НАН України, вул. Козельницька, 4, Львів, Україна, 79026, тел.:+38-067-9475913, E-mail: atbashta@gmail.com),

к.б.н. Олег Орлов (Державний природознавчий музей НАН України, вул.Театральна, 18, м.Львів, Україна, 79008, тел.:+38-063-2306454, E-mail: orlov_oleg@mail.ru),

к.б.н. Оксана Вовк (Державний природознавчий музей НАН України, вул.Театральна, 18, м.Львів, Україна, 79008, тел.:+38-067-6732775, e-mail: oksana@museum.lviv.net).

Дата заповнення/оновлення: 14 вересня 2009 р.

Країна: Україна

Назва водно-болотного угіддя (ВБУ) міжнародного значення (рамсарського угіддя): Атак - Боржавське (Atak - Borzhavske).

Визнання нового рамсарського угіддя або оновлення даних для існуючого угіддя: Визнання нового рамсарського угіддя.

Зміни угіддя після його визнання або попереднього оновлення (тільки для оновленого Інформаційного листка рамсарського угіддя): Для цього угіддя цей пункт не заповнюється.

Карта ВБУ: Карта рамсарського угіддя додається. Пропонована територія угіддя є частиною ботанічного заказника та заповідного урочища. Крім цього входить до складу новоствореного РЛП «Притисянський». Розміщене у заплаві нижньої частини р.Боржава

Географічні координати: (широта/довгота, в градусах і хвилині) (WGS84): 22° 48' сх. д.; 48° 14' пн. ш.

Розташування: Україна, Закарпатська обл., Берегівський та Виноградівський райони (50 км на південний схід від м. Ужгород), 4 км на схід від с. Великі Береги; Карпати, Закарпатська низовина.

Висота над рівнем моря (в метрах: середня та/або максимальна і мінімальна): 115–120 м н.р.м.

Площа (в га): 283,4 га

Загальний опис угіддя: Унікальний для Центральної Європи дубово-ясеневий заплавний ліс із старовіковими деревостанами 100-300 років. Угіддя розміщене у заплаві р.Боржава. Відзначається старовіковими угрупованнями висотою дерев до 46 метрів.

Рамсарські критерії: А1, Б2, 1dv, 2b, 2c, 2di, 2dvii, Б3, 3ai, 3aiii, 3av, 4.

Обґрунтування кожного рамсарського критерію, вказаного в пункті 13:

(А1) (рідкісне природне ВБУ (М - постійні річки/струмки/ручаї; включаючи водоспади; Xf - прісноводні водно-болотні угіддя з домінуванням дерев; включаючи прісноводні заболочені ліси, сезонно затоплювані ліси, заліснені болота на мінеральних ґрунтах); 1dv - є головною природною заплавною системою; ВБУ є унікальним комплексом заплавних листяних (зокрема, дубових, вільхових) лісів рівнинної частини Закарпаття, з характерною для нього видовою різноманітністю фауни.

(Б2) (угіддя підтримує існування вразливих видів і екологічні угруповання, яким загрожує небезпека); 2b - підтримує існування рідкісного угруповання безхребетних заплавних дубових лісів і є критичним для виживання видів, визначених як вразливі, зникаючі або такі, що знаходяться під загрозою зникнення, відповідно до національного законодавства; 2c - є складовою частиною мережі угідь, які забезпечують місця перебування для рідкісних, вразливих і зникаючих видів та видів, які знаходяться під загрозою зникнення;

2di - є угрупованням, яке є під загрозою глобального зникнення і знаходиться під ризиком прямих чи непрямих чинників змін у біогеографічному регіоні; 2dvii - є угрупованням, в яких спостерігається суттєве зменшення розмірів і розповсюдженості. ВБУ є місцем поселення 3 видів, занесених у Червоний список Міжнародної спілки охорони природи (IUCN) з категорією NT ("близький до загрозливого"): *Lutra lutra*, *Myotis bechsteinii*, *Barbastella barbastellus*. Також 22 види: *Neomys anomalus*, *Felis silvestris*, *Mustela erminea*, *Mustela putorius*, *Lutra lutra*, *Rhinolophus hipposideros*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Myotis myotis*, *Myotis bechsteinii*, *Myotis emarginatus*, *Myotis nattereri*, *Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*, *Vespertilio murinus*, *Nyctalus leisleri*, *Nyctalus noctula*, *Barbastella barbastellus*, *Eptesicus serotinus*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Pipistrellus nathusii*, *Plecotus auritus* належать до рідкісних і зникаючих у нашій країні й занесені до Червоної книги України (2009).

(Б3) (угіддя підтримує існування популяцій видів безхребетних тварин, важливих для підтримання біологічного різноманіття біогеографічного регіону Східних Карпат); 3ai - є унікальним за видовим різноманіттям осередком та підтримує велику кількість видів; 3aiii - підтримує біорізноманіття даного регіону; 3av - підтримує певні елементи біорізноманіття, які є рідкісними. ВБУ підтримує існування низки видів тварин, важливих для біотичної різноманітності регіону. Насамперед, це види рукокрилих, тісно пов'язані з лісовими і водними біотопами: *Myotis myotis*, *Myotis bechsteinii*, *Myotis nattereri*, *Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Pipistrellus nathusii*, *Nyctalus noctula*, *Nyctalus leisleri*, *Plecotus auritus*, *Barbastella barbastellus*.

(4) ВБУ забезпечує можливість відпочинку та живлення низки видів кажанів у міграційний період; насамперед - *Pipistrellus nathusii*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Nyctalus noctula*.

Біогеографічна характеристика: Середземно-Центральноазійська аридна підобласть, Степова провінція, Придунайський округ, Притисенський район, Закарпатська ділянка.

ВБУ розташоване у межах Притисенської алювіальної низовини з теплим помірним континентальним кліматом та пануванням дубових лісів.

Фізичні особливості ВБУ: Угіддя розміщене в долині р. Боржава. Яка відрізняється добре розвиненою заплавою, складеною потужною товщею перемитих потоком алювіальних відкладень. Долина асиметрична, заплава двостороння з складним рельєфом (наявність стариць, понижень, прируслових валів). Клімат території помірно-континентального типу з достатнім і надлишковим зволоженням, нежарким літом, м'якою зимою і теплою осінню. Середня температура січня – -2,8оС, а липня – 20оС, що створює умови для високої середньорічної температури – 9,3оС. В ґрунтовому покриві переважають алювіальні лучно-буроземні, алювіальні лучно-болотні та оторфовано-глейові ґрунти.

Фізичні особливості водозбірної території: Водозбірна територія охоплює басейн річки Боржави площею близько 1100 км². Басейн, окрім Притисенської низовини, частково охоплює вулканічне Вигорлат-Гутинське та флішове Цірохо-Ріцьке низькогір'я, а також флішові полонинські середньогір'я Берда-Манчула і Боржави. Висоти змінюються від 120 до 1681 м. Басейн характеризується наявністю кількох висотних біокліматичних поясів: теплого з дубовими лісами, помірно теплого з буковими лісами, а також прохолодних поясів зі смереково-ялицево буковими природними лісами. Найвищі ділянки (понад 1500 м) займають субальпійські угруповання. На низовині, а також у днищах долин та на пологіших схилах, ліси заміщені сільськогосподарськими угіддями та поселеннями.

Гідрологічні цінності: ВБУ знаходиться в долині річки Боржава, яка є правою притокою р. Тиса. Течія р. Боржава в межах угіддя має рівнинний характер з низькою швидкістю течії. Живлення відбувається за рахунок дощових, талих і ґрунтових вод. Водність річки істотно змінюється протягом року. В паводковий період, з березня до серпня, формується 55-70 % річкового стоку, сприяє обширним і тривалим повеням.

Типи ВБУ: М - постійні річки/струмки/ручаї; включаючи водоспади;

Xf - прісноводні водно-болотні угіддя з домінуванням дерев; включаючи прісноводні заболочені ліси, сезонно затоплювані ліси, заліснені болота на мінеральних ґрунтах.

Загальні екологічні особливості: Угіддя є унікальним природним угрупованням старовікового дубового заплавного лісу, який підтримує існування популяцій багатьох

рідкісних, загрожених видів рослин та тварин, зокрема комах ксилосапрофагів та видів гідрофільно-літорального комплексу.

Цінна флора, рослинність та біотопи: Виявлено 16 видів рослин Червоної книги України, зокрема *Carex strigosa*, *C. umbrosa*, *Cephalanthera longifolia*, *Dactylorhiza majalis*, *Epipactis albensis*, *E. helleborine*, *E. purpurata*, *Galanthus nivalis*, *Leucojum aestivum*, *L. vernalis*, *Lilium martagon*, *Listera ovata*, *Lunaria rediviva*, *Neottia nidus-avis*, *Platanthera bifolia*, *Salvinia natans*.

Трапляється унікальна комбінація різноманітних рідкісних угруповань водно-болотного типу (понад 20 згідно класифікації Браун-Бланке), зокрема рідкісні угруповання класів *Quercus-Fagetum* (асоціації *Ulmus-Fraxinetum pannonicum*, *Fraxino angustifoliae-Alnetum glutinosae*), *Alnetum glutinosae* (*Carici elongatae-Alnetum glutinosae*, *Fraxino pannonicum-Ulmetum*) та *Potamogetonetea pectinati* (*Hottonietum palustris*).

Цінна фауна:

ВБУ є біотопом 8 видів комах внесених до ЧК України (2009): *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758) (ЧКУ: вразливий), *Anax imperator* Leach, 1815 (ЧКУ: вразливий), *Osmoderma barnabita* (Motschulsky, 1845) (ЧКУ: вразливий), *Lucanus cervus* Linnaeus, 1758 (ЧКУ: рідкісний), *Cerambyx cerdo* (Linnaeus, 1758) (ЧКУ: вразливий), *Aromia moschata* (Linnaeus, 1758) (ЧКУ: вразливий), *Catocala sponsa* (Linnaeus, 1767) (ЧКУ: рідкісний), *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872 (ЧКУ: рідкісний). Із них 2 види занесені до міжнародних охоронних списків: *Osmoderma barnabita* (Motschulsky, 1845)) та *Cerambyx cerdo* (Linnaeus, 1758) (IUCN: VU, European Red List (1991), Bern Convention: annex II).

Риби. Річковий характер ріки Боржава поблизу ур.Оток сприяє проникненню сюди великої кількості видів, які властиві нижній течії великих рік. До таких можемо зарахувати сома, судака, щуку. Поряд з цими видами, тут у значній кількості трапляються і представники Червоної книги України: чоп великий (*Zingel zingel*), чоп малий (*Zingel streber*), йорж смугастий (*Gymnocephalus schraetzer*), ялець-андруга (*Telestes souffia*), пічкур дунайський довговусий (*Romanogobio uranoscopus*), минь (*Lota lota*).

Земноводні. На території ділянки "Атак-Боржавське" виявлено 8-9 видів земноводних. Ця ділянка є місцем поселення 30-40% видів батрахофауни всього Закарпатської області Закарпаття. Жаба прудка (*Rana dalmatina*) занесена до Червоної книги України (2009). Деякі з виявлених тут земноводних знаходяться під охороною Бернської конвенції (Bern Convention, annex II): жаба гостроморда (*Rana arvalis*), жаба прудка (*Rana dalmatina*), тритони гребінчастий (*Triturus cristatus*) і дунайський (*Triturus dobrogicus*), кумка червоночерева (*Bombina orientalis*), квакша (*Hyla arborea*).

Плазуни. Ця ділянка є важливою для 4 видів плазунів, що становить 40% видів герпетофауни Закарпатської області. Це види, пов'язані з водними і перезволоженими біотопами: черепаха болотяна (*Emys orbicularis*), вуж звичайний (*Natrix natrix*) і водяний (*Natrix tessellata*). Усі ці види охороняються Бернською конвенцією (Bern Convention, annex II, III).

Ссавці. Заплавні ліси на цій ділянці є унікальними ділянками щодо фауністичного складу ссавців, ці території характеризуються високим видовим багатством раритетних видів.

Теріофауна Приборжавської частини Закарпатської рівнини, завдяки наявності тут унікальних ділянок заплавних дубових лісів, представлена 56-ма видами, що становить майже понад 75 % видового складу теріофауни Закарпатської області. З них 22 - у Червоній книзі України (2009), 43 – у списках Бернської конвенції і 23 – в списках Середовищної Директиви.

З них майже 40% (22 види: *Neomys anomalus*, *Felis silvestris*, *Mustela erminea*, *Mustela putorius*, *Lutra lutra*, *Rhinolophus hipposideros*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Myotis myotis*, *Myotis bechsteinii*, *Myotis emarginatus*, *Myotis nattereri*, *Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*, *Vespertilio murinus*, *Nyctalus leisleri*, *Nyctalus noctula*, *Barbastella barbastellus*, *Eptesicus serotinus*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Pipistrellus nathusii*, *Plecotus auritus*) належить до рідкісних і зникаючих у нашій країні й занесені до Червоної книги України (2009). Окрім того, заплавні лісостани цієї території є важливим середовищем існування для низки видів, що охороняються в європейському масштабі. В списках Бернської конвенції наведено 42 види (з них 28 – у Додатку II), що спостерігаються на цій території, а також 25 видів, включених до Директиви про збереження рідкісних середовищ, видів флори і фауни

на території Європи (з яких 12 – у Додатку II). До списку тварин Закарпатської області, що підлягають особливій охороні, включено 2 види.

Запропоновані заплавні ділянки є ключовими територіями для збереження в Закарпатській області таких рідкісних видів, як лісовий кіт й видра. Старі вікові дубові лісостани є життєво важливими місцеперебуваннями ряду дендрофільних видів кажанів, для яких ці біотопи відіграють важливе значення у виводковий, міграційний, а також у зимовий періоди.

Види рукокрилих, виявлені на території цього масиву: *Rhinolophus hipposideros*, *Myotis myotis*, *Myotis bechsteinii*, *Myotis nattereri*, *Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*, *Eptesicus serotinus*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Pipistrellus nathusii*, *Nyctalus noctula*, *Nyctalus leisleri*, *Plecotus auritus*, *Barbastella barbastellus*.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має важливе рекреаційне, наукове та науково-пізнавальне значення.

Землеволодіння/власність на землю: ВБУ: державна форма власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форма власності.

Поточне землекористування (включаючи водокористування): ВБУ: угіддя розміщене на території Берегівського та Виноградівського лісництв. Практикується ведення лісового господарства, сінокосіння, рибальство та полювання. Прилеглі землі: окрім згаданих видів природокористування ведеться традиційне сільське господарство, випасання худоби.

Чинники (колишні, нинішні або потенційні), які негативно впливають на екологічний характер угіддя, включаючи зміни у земле- та водокористуванні і проекти розвитку: Основну загрозу для екологічного стану може становити нераціональна лісозаготівля (особливо старовікових деревостанів), що може погіршити стан унікальних заплавних біогеоценозів. Окрім цього, значний вплив на стан угіддя має осушувальна меліорація, що проведена на прилеглих до ВБУ територіях.

Вжиті природоохоронні заходи: Угіддя входить до складу новоствореного РЛП «Притисянський» (відповідає IUCN категорії II), одночасно, територія угіддя є частиною ботанічного заказника та заповідного урочища. Тому охорона угіддя вже передбачена в зв'язку з режимом заказника та урочища. Припинено інтенсивну лісгосподарську діяльність.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Для ефективнішої охорони ВБУ необхідно вжити заходи щодо збереження цінних заплавних біогеоценозів і в подальшому. РЛП «Притисянський» тільки створено, його проект організації території ще не розроблений.

Поточні наукові дослідження та можливості: Екологічні та біологічні і дослідження проводяться вченими Ужгородського національного університету та Державного природознавчого музею НАН України. Реалізовано проект "Заплавні ліси Закарпаття, України" (WWF, 2003-2006), в рамках якого проводилися дослідження щодо оцінки біорізноманіття території.

Нинішня діяльність з комунікації, освіти та громадської обізнаності, що стосується угіддя або є корисною для нього: Планується передати у місцеві школи науково-популярну літературу з охорони природи, сучасного стану фауни і флори Закарпаття.

Нинішній стан рекреації і туризму: Рекреаційне навантаження на ВБУ незначне, що пов'язано з заповідним режимом та віддаленим розміщенням від великих населених пунктів. Територія ВБУ, завдяки наявності річки Боржави використовується, в основному, для рибальства та полювання. Окрім того, місцеве населення іноді використовує прилеглі ділянки в рекреаційних цілях.

Юрисдикція: За охорону угіддя відповідає адміністрація Берегівського та Виноградівського лісгоспів. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області.

Орган управління: Директори ДП "Берегівський лісгосп" та ДП "Виноградівський лісгосп"

Бібліографічні джерела:

- 1) Абеленцев В.И. О летучих мышах Закарпатской и других западных областей Украины // Труды зоол. Музею Київ. ун-ту. – 1950. – 2. – С. 59-74.
- 2) Абеленцев В. И., Підоплічко І. Г., Попов Б. М. Комахоїдні та кажани. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 448 с. – (Фауна України; Т. 1, вип. 1).

- 3) Башта А.-Т. В. Видовий склад рукокрилих (Mammalia: Chiroptera) у заплавлних лісах р. Боржава (Закарпатська обл.) // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. Биология, химия. – Симферополь, 2004. – Т. 17 (56), № 2. – С. 154-159.
- 4) Башта А.-Т. В., Потіш Л. А. Ссавці Закарпатської області. – Львів, 2007. – 260 с.
- 5) Вовк О., Орлов О. Алювіальні наноси річок Закарпатської низовини і їх роль у заплавному ґрунтоутворенні // Генеза, географія та екологія ґрунтів. – Львів, 2008. С. 113-120.
- 6) Вовк О.Б., Орлов О.Л. Збереження ґрунтів заплавлних комплексів Закарпаття, як передумова екологічної стабільності регіону // Наук. вісник ЧНУ. – вип.. 257: Біологія. – Чернівці, 2005. – С. 51 – 56.
- 7) Вовк О.Б., Орлов О.Л., Проць Б.Г., Дрешер А. До вивчення ґрунтового покриву заплавлних лісів закарпаття (матеріали експедиційних досліджень) // Наук. зап. Держ. природознавчого музею. – Львів, 2004.
- 8) Зелена книга України /під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха - К.: Альтерпрес, 2009. - 448 с. + 48 кольор. с.
- 9) Кіш Р., Проць Б., Полянський А., Башта Т.-А., Вовк О., Годунько Р., Данилик І., Дрешер А., Луговой О., Мателешко О., Мигаль А., Мірутенко В., Моунфорд О., Орлов О., Попов С., Потіш Л., Різун В., Сабадош В., Ямелинець Т. Регіональний ландшафтний парк «Притисянський» - збереження природної спадщини рівнинного Закарпаття.- Ужгород: Мистецька лінія, 2009.- 20 с., іл.
- 10) Крочко Ю. І. Охорона кажанів широколистяних лісів Українських Карпат // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у західних областях УРСР. – Львів, 1974. – С. 179-180.
- 11) Крочко Ю. И. Рукокрылые дубрав Закарпатской равнины и их роль в регуляции численности насекомых-вредителей // Рекомендации по воспроизводству и рациональному использованию растительного и животного мира Украинских Карпат. – Ужгород, 1981. – С. 93-97.
- 12) Крочко Ю. И. Рукокрылые лесных экосистем Украинских Карпат // Охрана лесных экосистем: Тез. докл. респ. науч.-техн. конф. – Львов, 1986. – С. 177-179.
- 13) Крочко Ю. И. Рукокрылые Украинских Карпат: Автореф. дис. ...докт. биол. наук / Ин-т зоологии им. Шмальгаузена. – К., 1992. – 34 с.
- 14) Крочко Ю. І. Кажани як компонент зооценозів листяних лісів Українських Карпат // Охорона довкілля: сучасні дослідження в екології і мікробіології: Матеріали міжнар. семінару. – Ужгород, 1997. – Ч. 1. – С. 249-251.
- 15) Мельник А.В. Українські Карпати. еколого-ландшафтознавче дослідження. Львів, 1999. -286 с.)
- 16) Червона книга України. Рослинний світ/ за ред. Я.П.Дідуха -- К.: Глобалконсалтинг, 2009.- 900 с.
- 17) Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
- 18) Щербак Н. Н. Зоогеографическое деление Украинской ССР // Весник зоологии. – 1988. - № 3. – С. 22-31.
- 19) Vovk O.B., Orlov O.L. Overview of drained floode soils of the Transcarpathian Lowland // Наук. записки Держ. природознавч. музею. – Львів, 2008. – вип. 24. – С. 51-56.